

Наукові перспективи
Видавнича група

Bulletin of Science and Education

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

№ 1(1) 2022

Видавнича група «Наукові перспективи»
Громадська організація
«Християнська академія педагогічних наук України»

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 1(1) 2022

Київ – 2022

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Public organization

"Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine"

"Bulletin of Science and Education"

***(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")***

Issue № 1(1) 2022

Kiev – 2022

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2022. № 1(1) 2022. С. 382

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 01.07.2022, № 1/7-22)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, громадської наукової організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання» та громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна).

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Державного університету "Одеська Політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✚ Коваленко Олена Михайлівна - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
- ✚ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✚ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✚ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✚ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)
- ✚ Матійчин Ірина Мстиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)
- ✚ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✚ Мацько Віталій Петрович - доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Хмельницький, Україна)
- ✚ Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✚ Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)

- ✚ Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- ✚ Мірошніченко Валентина Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завдувач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- ✚ Міщенко Ірина Іванівна - кандидат мистецтвознавства, доцент, Заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✚ Николаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методикі її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- ✚ Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- ✚ Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- ✚ Приходькіна Наталія Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
- ✚ Прокопович Лада Валеріївна - доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)
- ✚ Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завдувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- ✚ Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського (Одеса, Україна)
- ✚ Сапожніков Станіслав Володимирович - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро, Україна)
- ✚ Сидоренко Сергій Іванович - кандидат філологічних наук, доцент, завдувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- ✚ Скляр Ірина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (м. Дніпро, Україна)
- ✚ Степанова Наталія Михайлівна - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, заступник з науки директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)
- ✚ Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- ✚ Тележкіна Олеся Олександрівна - доктор філологічних наук (спеціальність "Українська мова"), доцент, професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (Харків, Україна)
- ✚ Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- ✚ Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✚ Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- ✚ Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
- ✚ Чікарькова Марія Юріївна - доктор філософських наук (спец. "філософія культури"), професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
- ✚ Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- ✚ Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✚ Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- ✚ Щербак Олена Володимирівна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)
- ✚ Янкович Олександра Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завдувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)
- ✚ Ярослав Сирник - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)

ЗМІСТ

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

Гаврилюк Н.А. <i>ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНИХ СТАТЕЙ (МОВНА ПАРА УКРАЇНСЬКА-АНГЛІЙСЬКА)</i>	11
Давидченко І.Д. <i>ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ</i>	26
Жукович І.І. <i>АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ ЗАСОБІВ ЕМОТИВНОСТІ У РОМАНІ «THE HANDMAID'S TALE» М. ЕТВУД</i>	39
Онуфрієнко Г.С. <i>ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АКТУАЛІТЕТИ ГЛОСАРІЯ ЯК НАУКОВО-ДОВІДКОВОГО МАКРОТЕКСТУ У ФОРМАТІ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА ДЛЯ ЗВО</i>	54
Романюха М.В. <i>СТИЛІСТИЧНИЙ КОНТРАСТ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ТЕКСТІ</i>	59
Урись Т.Ю., Бабіч О.В. <i>ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА ШОВКОШИТНОГО</i>	80
Шалагінов Б.Б. <i>НІМЕЦЬ В ІТАЛІЇ: ПРОСВІТНИЦТВО І НАЦІОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ (НА МАТЕРІАЛІ «ІТАЛІЙСЬКОЇ ПОДОРОЖІ» Й. В. ГЕТЕ)</i>	92
Шевчук О.Г. <i>КОМП'ЮТЕРНІ ІГРИ ЯК ОБ'ЄКТ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ</i>	104

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

- Бублій М.П., Дегтяр А.О., Заблоцький В.В., Пшинка Г.В.** 116
*НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЕКОНОМІСТА-МЕНЕДЖЕРА*
- Джолос О.В.** 128
*ІНОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ВІЙНИ*
- Єна А.С.** 138
*СТРЕС: ПРИЧИНИ ТА МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ СЕРЕД
МОЛОДІ*
- Єнгаличева І.В.** 147
*ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПІД
ЧАС ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ*
- Захаренко Л.М., Юрченко-Шеховцова Т.І.** 157
*МОТИВАЦІЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ
ВИПУСКНИКІВ МАГІСТРАТУРИ*
- Кононенко Л.В., Оришака О.В., Селіщева Є.В.** 169
*ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК
ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ*
- Корнійчук О.Е.** 181
*РОЗВИТОК ІНЖЕНЕРНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ*
- Куртакова А.О.** 193
ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА
- Михєєва Т.О.** 204
*СУЧАСНА ВИМОГА МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ –
ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-
МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ*

Пономарьова М.С., Должикова І.С., Маршуба І.О. 216
*ОСОБЛИВОСТІ ФУНДАМЕНТАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
ТА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ*

Ревть А.Б., Будулич Т.П. 229
*ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ДОШКІЛЬНИКА*

СЕРІЯ «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»

Ахновський Д.В., Петрова І.В. 238
*АНАЛІЗ ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО СПОРЯДЖЕННЯ,
ОБЛАДУНКІВ ТА УНІФОРМИ У ПОЛЬСЬКОМУ
БАТАЛЬНОМУ ЖИВОПИСІ ХІХ-ХХ СТОЛІТТЯ*

Гетьманчук М.П. 252
*РОСІЙСЬКІ ЕСЕСІВЦІ В ШТУРМОВІЙ БРИГАДІ СС
«ДІРЛЕВАНГЕР»: ІЗ ІСТОРІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ
РАДЯНСЬКИХ ГРОМАДЯН В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ
ВІЙНИ (1942 – 1945 РР.)*

Корсак К.В. 268
*КОРИСНІСТЬ ДЛЯ ПЕРЕМОГИ УКРАЇНЦІВ У ВІЙНІ-2022
ЗНАНЬ З НООІСТОРІЇ ТА БАГАТЬОХ ІНШИХ НООНАУК*

Котельницький Н.А. 287
*«ПИСЬМА ИЗ ЧЕРНИГОВА» В.М.ХИЖНЯКОВА ЯК
ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ЗЕМСЬКОГО ЛІБЕРАЛЬНОГО РУХУ
НА ПІВНОЧІ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (60-80РР.ХІХСТ.)*

Краснікова О.М. 296
*ФІНАНСОВИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ТОВАРИСТВ ПОЛТАВЩИНИ ЯК ФАКТОР
ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ НА РУБЕЖІ ХІХ-ХХ СТ.*

Левицький В.О., Сірко А.А. 305
*ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ УРЯДУ НА
СТАНОВИЩЕ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ
УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ
ХХ СТОЛІТТЯ*

- Матвієнко Л.В.** 320
НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ТА УКРАЇНІЗАЦІЯ ОСВІТИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ
- Санкович М.В.** 335
«НЕСЕМО НОВУ КУЛЬТУРУ» - ДРУГА РАДЯНІЗАЦІЇ ПРИКАРПАТТЯ
- Сахновський О.Є.** 345
СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ
- Свинаренко Н.О.** 359
ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ У 1932-1933 РР.. У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ
- Синявська О.О., Садова І.В.** 372
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТОВАРИСТВА НІМЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ В ОДЕСІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

УДК 614(477) "1932-1933"

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1\(1\)-359-371](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1(1)-359-371)

Свинаренко Наталія Олександрівна кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян, доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, пр. Науковий, 9А, м. Харків, 61166, тел.: (057) 702-11-86, <https://orcid.org/0000-0002-8972-0025>

ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ У 1932-1933 РР.. У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У 1932-1933 рр. в українських селах відбувалося постійне порушення конституційних людських прав: права на захист своєї особистості, на гідне медичне обслуговування та на елементарне задоволення фізіологічних потреб, порушення майнових прав. Радянська держава в той час за першочергове завдання у селах ставила хлібозаготівлі понад усе, навіть ціною мільйонів людських життів. Порушення права на захист своєї особистості - це найперше, на що звертає увагу сучасна людина, аналізуючи матеріали архівів. Будь-яку спробу щось заховати від активістів аби врятувати своє життя та життя дітей, активісти називали саботажем, спробою зірвати хлібозаготівлі. Звертати увагу на загрозливий санітарно-епідеміологічний стан у селах району, боротися з страшними інфекційними хворобами радянські чиновники не мали ні бажання, ні необхідних коштів. У 1932-1933 р. в селах Валківського району Харківської області санітарно-епідеміологічна ситуація носила надзагрозливий характер - за письмовими свідченнями місцевого головного санітарного лікаря в селах люди хворіли на черевний тиф, педикульоз, дизентерію, скарлатину. Необхідних коштів на ефективне лікування та профілактику вируючих інфекційних хвороб у селах державні органи не виділяли. Аналіз архівних джерел свідчить, що населення Валківського району масово голодувало - як колгоспники, та і місцева інтелігенція. Право пересічних людей на забезпечення гідної медичної допомоги у той час не мало практичної реалізації, через брак необхідного фінансування. Порушення майнових прав українських селян у той час було типовим явищем 1932-1933 рр.- бо місцеві активісти діяли на свій розсуд, їх діяльність фактично ніким не

контролювалася, а владні повноваження носили абсолютний характер. Українські селяни у той історичний період практично не мали права на самозахист - їх же майнові права часто порушувалися через невиконання плану хлібозаготівель, вони мали переважно обов'язки. Українське селянство на той час було абсолютно безправним, мусило утримувати себе, свої родини, розгалужений чиновницький апарат і практично перебувало у рабському становищі.

Ключові слова: голод 1932-1933 рр., порушення майнових прав, конфіскація продуктів харчування, загрозливий санітарно-епідеміологічний стан, подвійні стандарти радянської влади.

Svynarenko Nataliya Olexandrivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies and Language Training of Foreign Citizens, Associate Professor, Semyon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Naukovyi Ave., 9A, Kharkiv, 61166, tel.: (057) 702-11-86, <https://orcid.org/0000-0002-8972-0025>

ON HUMAN RIGHTS VIOLATIONS IN THE UKRAINIAN VILLAGE IN 1932-1933. IN THE KHARKIV REGION: HISTORICAL ASPECTS

Abstract. In 1932-1933 in the Ukrainian villages there was a constant violation of constitutional human rights: the right to protection of one's personality, to decent medical care and to the basic satisfaction of physiological needs, violation of property rights. At that time, the Soviet state made grain procurement a priority in the villages, even at the cost of millions of lives. Violation of the right to protection of one's identity is the first thing a modern person pays attention to when analyzing the materials of archives. Any attempt to hide something from activists to save their lives and the lives of children, activists called sabotage, an attempt to disrupt grain supplies. Soviet officials had neither the desire nor the necessary means to pay attention to the threatening sanitary and epidemiological situation in the villages of the district and to fight against terrible infectious diseases. In 1932-1933 in the villages of Valki district of Kharkiv region the sanitary-epidemiological situation was extremely threatening - according to the written testimony of the local chief sanitary doctor in the villages people suffered from typhoid fever, pediculosis, dysentery, scarlet fever. The necessary funds for the effective treatment and prevention of rampant infectious diseases in rural areas have not been allocated by government agencies. The analysis of archival sources shows that the population of Valki

district was starving en masse - both collective farmers and local intellectuals. The right of ordinary people to decent health care at that time was not realized due to lack of necessary funding. Violation of the property rights of Ukrainian peasants at that time was a typical phenomenon of 1932-1933 - because local activists acted at their own discretion, their activities were virtually uncontrolled, and power was absolute. Ukrainian peasants in that historical period had virtually no right to self-defense - their property rights were often violated due to non-compliance with the plan of grain procurement, they had mostly responsibilities. The Ukrainian peasantry at that time was completely disenfranchised, had to support themselves, their families, an extensive bureaucracy and was practically in a slavish position.

Keywords: famine of 1932-1933, violation of property rights, confiscation of food, threatening sanitary and epidemiological situation, double standards of Soviet power.

Постановка проблеми. Голодомор 1932-1933 рр. увійшов в світову історію як штучний, ретельно організований радянською владою з метою конфіскації всіх зернових (і не тільки!) запасів в українських селах. Конфісковані зернові продукти продавалися за кордон, а люди масово помирали від голоду. Та на це владні органи не звертали уваги. Найжахливіші наслідки він мав на території сіл радянської України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях істориків С.В. Кульчицького [1], В.І. Марочко та О.М. Мовчан [2], О.Лисенка [3], Л.Слободян [4] детально проаналізований цей історичний процес, вивчено його прямі та непрямі наслідки, вплив на різні сфери життя людей у подальшому. Про те, якою була ситуація у медичній та освітній сфері радянської України у 1932-1933 рр. йдеться у статтях Н.Свинаренко та Л.Добрунової [5-6]. При написанні даної роботи застосовано і інші результати наукових розвідок Н. Свинаренко про особливості Голодомору 1932-1933 рр у Харківській області [7-9]. Для більш яскравої аргументації наведеним історичним оцінкам застосовувалися матеріали збірки архівних джерел [10].

Виділення невирішеної раніше частки загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Читаючи матеріали архівів мимоволі помічається, що порушення прав людини в українському селі у 1932-1933 рр. у Харківській області (на прикладі тодішнього Валківського району) були звичайною щоденною дійсністю, до якої практично всі звикли і тільки одиниці вірили у справедливість та

намагалися боротися зі сваволею місцевої влади. Як же висвітлюється питання реалізації найголовніших конституційних прав людини в українських селах 1932-1933 рр.?

Мета статті — метою даної роботи є аналіз тенденції порушення прав людини в українському селі у 1932-1933 рр. у Харківській області (на прикладі тодішнього Валківського району) в історичному вимірі. Вказана мета реалізується через такі завдання: дати характеристику випадкам порушення прав, спрямованих на захист своєї особистості; описати порушення права на охорону здоров'я; проаналізувати порушення майнових прав сільських громадян.

Виклад основного матеріалу. 1. Порушення права на захист своєї особистості. Особисті права людини в українських селах 1932-1933 рр. повсюдно порушувалися і практичної реалізації не мали. Навіть елементарно, коли у людей за нездачу плану хлібозаготівель, вимітали останні зернини з підлоги і залишали родини помирати напризволяще - це типові приклади того, що правом на життя, пізніше на виживання, міг скористатися далеко не кожен.

З листа до газети «Колгоспне село» жителя с. Олександрівки П.О. Сурженка (псевдонім - Іван) про безнадійливе становище вчителів Валківського району від 3 березня 1933 р. «Хто допоможе? За останні місяці зовсім не одержують пайка вчителі Валківського району Харківської області. Стан у вчителів безнадійно жахливий. Коли вчителі звернулися до завідуючого районною базою споживчих товариств, то той відповів, що вчителі - самий скандальний нарід, а бюрократи районні кажуть, що незабаром виросте навесні трава і що тоді - можна йти на пасовисько. А може прокуратура надішле на пасовисько районних бюрократів? Кого ж то першого надішлють на пасовисько?» [10, С.183]. Даний історичний документ красномовно засвідчує приниження гідності пересічних спеціалістів, у даному випадку - місцевих вчителів. І ці всі реалії життя подаються як щоденні будні, як цілком допустима звичність. Їх можна у вузькому колі спілкування принизити, висловити прямо в очі свої геть нерозумні думки. Натомість з високих партійних трибун в сторону вчителів звучали слова вдячності, подяки, їх ставили у приклад юним поколінням. Варто зауважити, що продовольчий пайок для вчителів - це була не благодійність, це тодішня форма обов'язкового державного забезпечення громадян, котрі виконують важливі країні завдання. Натомість - жоден державний чиновник не поніс законного покарання, навіть елементарної догани за те, що вчителі своєчасно не отримували законні продуктові пайки. Іншими словами, держава закривала очі на

голодування вчителів, на незадоволення їх фізіологічних потреб, що вже говорити про голодування українських селян у 1932-1933 рр...До речі, ніде не написано, що педагогам відповідальні працівники принесли свої вибачення.

З розпорядження валківського райвиконкому головам сільрад про термінове подання матеріалів на виселення куркулів від 7 грудня 1932 р. «РВК категорично пропонує протягом 24 годин подати матеріали на виселення за межі села злісних куркулів та інших шкідницьких антирадянських елементів, що ведуть антирадянську роботу проти хлібохаготівель, самі не здають хліб, приховують, спекулюють, закопують, гноять у ямах та ін. місцях..» [10, С. 125].

Вищеописані факти показують нам всю повноту тодішньої влади, її абсолютну силу над нещасними селянами, у яких взагалі жодних людських прав не було. Тільки одні обов'язки. По суті, це було неприховане кріпацтво, тільки з лозунгами, з оголошеною далекосяжною метою, проміжних результатів якої у найближчому майбутньому розгледіти складно.

Абсолютно скрізь в той час порушувалося право на свободу віросповідання. Бо радянські керманічі активно культивували атеїзм та всіляко, часто публічно, принижували вірян. Зокрема, ухвала зборів колгоспного активу Кобзарівської сільради про масовий вихід на роботу в день релігійного свята Великодня від 15 квітня 1933 рр.: «...Добитися 100% виходу всіх колгоспників на роботу в день релігійного свята, аби забезпечити всі роботи потрібною робочою силою...запропонувати правлінню колгоспу поліпшити харчування у колгоспі»[10, С.192-193]. Вказане історичне джерело вказує на те, що задовільнити свої релігійні потреби люди в Україні у 1932-1933 рр. змоги не мали. Бо суспільними пріоритетами були люди-робітники. Описаний історичний факт свідчить про те, що суспільна організація праці була не правильною і не ефективною - бо працювали у неділю, без будь-якого матеріального стимулу. Людям бракувало часу на свої духовні потреби, на свої родини, на достаток своїх сімей. Впроваджувався в селах культ постійно працюючої людини, культ слухняного виконавця. Метою такої праці була ефемерна побудова комунізму, віддалена в часі.

2. Порушення права про охорону здоров'я.

Право людини на гідну охорону здоров'я у 1932-1933 рр. за радянської влади практично повсюдно порушувалося. Сукупність інфекційних хвороб, котрі жили та атакували жителів тодішньої Харківщини наводить жах на будь-яку сучасну людину. Але ще

більший жах охоплює нас, коли розумієш, що з антисанітарією та з інфекційними хворобами тоді ніхто не боровся, через відсутність необхідного фінансування. Підтвердження цьому є наукові роботи, де було описано типові хвороби того часу та названі безпосередні причини смертей людей у документації 1932-1933 рр. на Україні, вказано на контрастність у рівні забезпечення продовольством пересічних робітників, селян та партійного керівництва на місцях [10; 11].

Із зведення валківського санітарного лікаря про загрозливий санітарно-епідеміологічний стан району: «...Весь Валківський район і його районний центр м. Валки знаходяться у геть антисанітарному та загрозливому стані. Для нас страшним є те, що епідеміологічні хвороби охоплюють не один - два населені пункти, а значну кількість сіл та хуторів. Так, черевний тиф зареєстровано у 31 населеному пункті, дифтерит - у 21, дизентерія - у 14, скарлатина - у 11. Антисанітарний стан, як відомо, знаходиться у прямому відношенні до розвитку епідемії. Тому Раднарком УРСР постановою від 10 та 11 травня 1932 р. наказав провести місячник чистоти по всій території республіки, наклавши при цьому відповідальність на місцевих районних голів. Але...по Валківському районі за цей час нічого зроблено не було. Обов'язкова постанова про проведення місячника чистоти було видано аж 28 липня 1932 р. - причому воно не було розіслано по сільрадам та у газетах про це не оголошувалося. Без жодних інструкцій. Жодної копійки на чистоту та оздоровлення району асигновано не було. Найближчим часом, через злочинну бездіяльність, нам загрожує ще стрімкіше розповсюдження черевного тифу та масову появу завошених гуртожитків. » [10, С.103-106]. Свідчення фахового спеціаліста показують реально страшну епідеміологічну картину, особливо враховуючи те, що активної боротьби з розповсюдженими інфекційними хворобами на той час ніхто не проводив. Бо на карантинні заходи, на консультації фахових спеціалістів, на необхідне лікування тисяч хворих людей потрібні були гроші, які держава не вважала за потрібне виділяти. Люди мушили самотужки, засобами традиційної та нетрадиційної народної медицини вирішувати свої медичні проблеми. Бо інтереси та проблеми пересічних радянських людей вважалися їх особистими справами, суспільними ж важливими завданнями вважали завершені раніше п'ятирічні плани, побудову гігантських підприємств — ось на це необхідні кошти радянська влада знаходила.

З довідки наркомату охорони здоров'я Радянської України про заходи щодо надання продовольчої та медичної допомоги населенню,

дітям голодуючих районів Харківської області від 26 квітня 1933 р.: «Для харчування дітей та хворих (у ясла, дитбудинки, стаціонари) відвантажити: з ресурсів Наркомздоров'я - 50 т кондитерських виробів та 30 т крупи. З додаткового фонду НК постачання: 50 т кондитерських виробів та 30 т крупи. З додаткового фонду НК постачання: 10 т борошна, 5 т цукру, 10 т кондитерських виробів та 7 т манної крупи. 1 т олії. Для ясельної кампанії додатково передати: борошна 40 т, консервів - 10 тисяч банок, цукру - 10 т, кондитерських виробів - 10 т...» [10, С.196]. Читаючи цю довідку, мимоволі задаюся питанням - які ж були стандарти здорового харчування для ослаблених дітей у 1932-1933 рр.? До чого тут кондитерські вироби, цукор, консерви? І чому ж немає у вказаному списку молочних продуктів, свіжих чи свіжоморожених м'яса, риби, вершкового масла, вітамінів, фруктів та овочів? Для керівної верхівки радянської держави, ідеологів радянського способу життя, звичайно ж, було все це і до того ж безкоштовно. А от для лікування голодуючих, хворих та ослаблених дітей, яких були десятки тисяч, добре якщо вчасно знаходилася крупа та соняшникова олія. Чомусь у таких випадках про преславету зрівнялівку мова не йшла. Такою була примарна та повсюди декларована рівність радянського суспільства. Ось такими на практиці були подвійні стандарти радянської влади.

Про надскладну ситуацію з санітарією у тодішньому райцентрі на селах району йдеться у наступних матеріалах. Із акту санітарного обстеження помешкань для ув'язнених при валківській райміліції від 15 грудня 1932 р. «У більшості камер повно вош та блошиць. Скрізь дуже холодно. Бракує стільців, більшість арештовних сплять прямо на підлозі, бо наявні нари розраховані на 18 душ. Кубатура приміщень ніяк не відповідає вказаним нормам утримання арештованих чи затриманих. Підлога зі старих дошок зі шпаринами, з підлоги дує. Всі скаржаться на холод, а влітку - ще й на комах. Вікна камери у дерев'яній стіні зовсім не засклені, вікна у кам'яній зовнішній стіні переважно з побитими шибками. Через що у камері вогкість та холод. Всі камери без баків для питної води з фонтанчиками. Плювачок ніде немає, скриньок для сміття - теж. По всіх камерах туалети дуже брудні та пахучі.. Камери утримуються незадовільно, через те, що прибирання великої кількості людей не дає бажаних результатів»[10, С. 133-135]. Опис акту санітарного обстеження помешкань для ув'язнених справляє геть гнітюче враження. В цей період найважливішим державним завданням було побудувати високорозвинену промисловість на рівні найвищих світових стандартів. Зрозуміло, що за таких умов, грошей на

заміну старої поганої підлоги, на виведення вошей та блошиць, на утеплення вікон для утримання сумнівних для радянської влади особистостей, бракувало. Хоча в цей час уже існувала приказка: «Від суми та тюрми не зарікайся». Варто зазначити, що у будівлі тодішньої валківського райвідділку міліції, окрім арештованих та затриманих, знаходилися і постійно працюючі там громадяни. Вони теж повною мірою відчували на собі описані вище факти.

Пояснення голови Огульцівського сількому обласному оргбюро Робос щодо скарги вчителя Кучеренка про голодування освітян від 1 серпня 1932 р. «Вчитель Кучеренко мав отримати 9 кг борошна за червень місяць. На час розподілу цього борошна Кучеренко був на конференції, і тому його не отримав вчасно. На другий день споживкооператив це борошно розбазарив, хоч і був попереджений про те, що цього борошна видавати іншим не можна. Пізніше борошно вчитель отримав, але замість житнього дав соєве. Зарплата весь час видається з великим запізненням (за червень отримали 21 липня). Внаслідок цього вчителі Огульцівської школи формально голодують (у кожного боргів по 100-250 крб.), бо ціни на базарі надзвичайно високі» [10 С.85]. Попри значний статус у суспільстві становище вчителів у той час був не на багато кращим за те, у якому знаходилися українські селяни-колгоспники.

3. *Порушення майнових прав людей.* Будь-яке цивілізоване суспільство базується на тому, що охороняє інтереси пересічних громадян. Та це ніяк не відносилось до радянської України у 1932-1933 рр. Тут, в українських селах, панувала радянська влада, а переважна більшість селян мусила мовчки терпіти беззаконня.

Заява-прохання М.Д. Куценка до сільради с.Черемушної Валківського району Харківської області про повернення йому конфіскованого майна від березня 1932 р. «Цим прохаю повернути мою будівлю, що лишилася нерозібраною, так як мені був доведений план до двору непосильний по моему прибутку. Будівлю цю нажив дуже важко, тому, що я не виходячи 5 років працював у шахті, поки був дужий. Сам працював, тому, що я нащадок бідних. Хазяйство доводилося наживати самому і власними мозолями. Прохаю не відмовити, повернути хоча б саму хату» [10, С.70]. У даному випадку ми бачимо опис порушення прав особистої власності на будинок громадянина М.Д. Куценка, котрий не зміг виконати покладений на його домогосподарство план хлібозаготівель. Покарання за це у вигляді відібрання будинку є абсолютно несправедливим хоча б тому, що будинок цей ніколи не був колгоспною власністю. А куди мусила

діватися родина? Колгоспи не пропонували жодного житла таким людям. Мало того, таких людей показово виселяли за межі села, їх дітей у школі показово принижували...У той час інтереси пересічних селян ніхто не захищав, бо першочерговим завданням тодішнього села були тільки виконання плану хлібозаготівлі за будь-яку ціну.

Щодо перенесення будинків у той час. Зараз будинки вважають нерухомим майном, а в 1932-1933 рр. селянські будинки з дерев'яних колод на підводах можна було перевозити на будь-які доступні віддалі. Але навіть це було доступно не кожній людині, і люди роками заробляли на такі будинки. Окрім будинків, є відомості про те, що у багатьох селян вилучали з домогосподарств сільськогосподарських тварин, начебто, за невиконання плану чи за недовиконання, покладених планів. Права на захист селяни були позбавлені. Адже навіть у архівах ці документи, їх заяви, скарги лежать без жодних резолюцій чи навіть елементарних відміток про розгляд. Це при тому, що тоді документи не втрачалися при пересилці, і спеціалісти за інструкціями муслили все розглядати у чітко вказані терміни.

Як типовий приклад цього, заява інваліда П.І. Курила з с.Болгар Валківського району Харківської області до президії Валківського РВК про несправедливе вилучення у нього корови від 10 липня 1932 р.: «Я не спав день і ніч, ходив по чужим роботам. А коли заробив гроші, то купив теля і виглядів з нього корову, але ж недовго покористувався, а мене її взяли на м'ясозаготівлі. Я вважаю, що в мене корова знята незаконно. Коли б я мав ще якусь худобу, хоча б поросся, а то не маю нічого, через те, що нема за віщо купити» [Ч. Ж., С.79]. Тобто, представники радянської влади на місцях свідомо залишали напризволяще помирати родини українських селян.

Читаючи історичні документи 1932-1933 р. мимоволі ловлю себе на думці — ось звідки іде коріння безкарних злочинних дій місцевої влади — людський фактор, на який завжди списували більшість невіршених питань. Тільки чомусь за радянської влади цей фактор завжди діяв не в інтересах пересічних людей.

Про вилучення коштовностей у жительки с.Болгар Валківського району Харківської області Ганни Липкіної від 14 травня 1933 р. : «Болгарівською сільрадою було відібрано у громадянки Липкіної за несвоєчасну сплату культзбору (хоч насправді культзбір у розмірі 50 крб вона внесла, на що в неї є квитанція) такі речі: золоту обручку — 1, золотих хрестиків -2, срібні ланцюжок та хрестик, але до цього часу від сільради не поступило ні до банку, ні до райДПУ. Відібрано це було 3 місяці тому бригадою на чолі з бригадиром

Петренком та здано до сільради голові Данильченку, який в поясненні пише, що здано до банку 2 місяці тому, але банком не одержано» [10, С.200]. Описана пильним громадянином ситуація показує всю злочинну суть тодішньої місцевої влади, її сваволю. Враховуючи факт наявності у громадянки Г. Липкіної оплаченої квитанції, жодні контролюючі органи не мали жодного права у неї конфіскувати особисті цінності. Правоохоронні органи мали б втрутитися у дану ситуацію, захищати інтереси громадянки Г. Липкіної. Але, зрозуміло, що ці цінності, вилучені у такий відверто злочинний спосіб стали власністю іншої людини.

Акт обшуку і конфіскацію продуктів у жителя с. Заміське З.А. Жили від 1 лютого 1933 р.: «За наказом відповідального бригадира Тупиці Т.О. я, член Заміської сільради Мельник П.Є., вкупі з бригадою з 5 чоловік: Мельника М., Мельника І., Мельника Г. здійснили обшук у громадянина Жили Захара Андрійовича, де відкрили яму, а у ній було жита з 0,5 пуда, квасолі - до двох пудів, сушених груш - до двох пудів, з якої продукти були зняті» [10, С. 176]. Опис акту обшуку і конфіскацію продуктів у жителя с. Заміське З.А. Жили засвідчує злочинну сутність радянської влади. З документу не є відомим, чи названа людина мала родину, чи була одинокою. За наявності у даної людини родини на той час, кожен розуміє, що описані запаси їжі є геть мізерними, бо нового урожаю чекати було ще довго. За аналізом конфіскованої особистої продукції складно віднести це до хлібозаготівель. Збоку це дуже нагадує елементарний грабіж ніким не захищених верств населення привладними прихвоснями. З огляду на те, що акт обшуку датується 1 лютим 1933 р., цілком можна припустити, що описані продукти харчування планувалися або на продаж (сухофрукти), або на насінневий матеріал чи на приготування пісних страв (квасоля). І навряд чи описана кількість нехитрих селянських продуктових запасів повністю вирішила б сталінські плани хлібозаготівель, зате селянській родині точно вистачило б, щоб елементарно вижити.

Висновки. У 1932-1933 р. повсюдно в українських селах відбувалося порушення конституційних прав людини: права на життя, на свободу, повагу до людської гідності, на опір пригноблених. Елементарне бажання українських селян зробити свої запаси їжі представники радянської влади (і активісти, зокрема) розцінювали як саботаж і непокору радянській владі і це дуже жорстоко наказувалось. Аж до виселення у Сибір. Таким чином, права українських селян у 1932-1933 рр. на захист свого життя та життя своїх дітей не мало

можливостей до реалізації. Право на повагу до людської гідності, за свідченнями архівних джерел, представники інтелігенції в умовах 1932-1933 рр. реалізувати не мали — мало того, їх фізіологічні потреби у їжі масово залишалися теж незадоволеними, і це не зважаючи на те, що вони виховували та навчали майбутніх трудівників комунізму.

Щодо порушень майнових прав громадян, то варто зазначити, що їх кількість була дуже значною. Інтереси потерпілих українських селян ніхто не захищав, бо сваволя владних структур на селі тоді була безмежною, а зі змістом цих масових скарги можна ознайомитися у збірниках архівних документів. Читаючи матеріали архівів складно не помітити всю сукупність протиріч, яка прямо суперечила гучним лозунгам радянської влади. Скільки нерозглянутих скарг, заяв українських селян, вчителів, службовців зараз можна знайти в архівах...Писали їх ті, хто вірив у справедливе вирішення питань, тим більше їх зміст є примітивним, коротким, зрозумілим. Підсумовуючи, слід зазначити, що з усіх конституційних прав людини у радянській Україні 1932-1933 рр. практичну реалізацію пересічним громадянам мали право на працю, на захист вітчизни, на навчання.

Література:

1. Кульчицький С. В. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид : труднощі усвідомлення. Київ: Наш час. 2008. 432 с.
2. Марочко В.І. 1932-1933. Хроніка Голодомору в Україні /В.І. Марочко, О.М. Мовчан. Київ : Кліо, 2020. 296 с.
3. Лисенко О. Діяльність сільських активістів як один із факторів виникнення селянських повстань весною 1930 р./ О. Лисенко // *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. Київ: Кліо, - 2011.- Вип.37. - С.166-179.
4. Слободян Л. Голодомор 1932-1933 років як інструмент політики деукраїнізації / Л. Слободян // *Гілея. Науковий вісник*.- 2013.- Вип.74. - С.48-51.
5. Свиначенко Н.О. Історія вивчення медичних аспектів проблем охорони здоров'я людей в 1932-1933 рр. на Україні / Н.О. Свиначенко, Л.Е. Добрунова // *Гілея. Науковий вісник*.- 2020. - Вип.156. - С. 100-103.
6. Свиначенко Н.О Становище освітян Харківщини в роки Голодомору 1932-1933 рр.: здобутки, труднощі та проблеми (історіографічні та джерелознавчі аспекти) / Н. О. Свиначенко, Л.Е. Добрунова // *Південний архів (історичні науки) : збірник наукових праць*.- 2021. - Випуск 36.- С.32-38.
7. Свиначенко Н.О. Голодомор 1932-1933 рр. на Харківщині: проблеми дослідження та суспільного розуміння / Н.О. Свиначенко // *Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 18 жовтня 2018 р. Тоталітарне суспільство як загроза розвитку демократичної держави*. - Харків: ХДУХТ.- 2018. - С.171-176.
8. Svyachenko N. O. Socio-economic situation of educators of Kharkiv region in 1932-1933 /Man and society in the dimensions of sozio-cultural transformation : Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. -С.255-275.

9. Свиначенко Н.О. Вітчизняна публіцистична література про Голодомор 1932-1933 рр. на Харківщині /*Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. - 2019. - Вип. 1(45). - С.53-59.

10. Чорні жнива: Голод 1932-1933 рр. у Валківському та Коломацькому районах Харківщини /Упор. Т.Поліщук. Харків: Вид-во М. Коця, 1997. 368 с.

11. Товкун Л.П. Внесок учених-гігієністів у розвиток дієтичного харчування в Україні (20-30-ті роки ХХ ст.) /Л.П. Товкун // *Молодий вчений*. - 2016. № 1 (28). - С.12-13.

References:

1. Kulchytsky, S. V (2008) Holodomor 1932-1933 rr. yak henotsyd : trudnoshchi usvidomlennya [The Holodomor of 1932-1933 as genocide: difficulties of awareness]. Kyiv: Nach tehas [in Ukrainian].

2. Marochko, V.I., & Movchan, O.M. (2020) 1932-1933.Khronika Holodomoru v Ukrayini [1932-1933. Chronicle of the Holodomor in Ukraine]. Kyiv: Clio [in Ukrainian].

3. Lysenko, O. (2011) Diyalnist silskih aktivistiv yak odin is faktoriv viniknennya selyanskih povstan vesnoyu 1930r. [The activities of rural activists as one of the factors in the emergence of peasant uprisings in the spring of 1930] / History of Ukraine : litties. (Vols 37), (pp. 166-179). Kyiv: Klio [in Ukrainian].

4. Slobodyan, L. (2013) Holodomor 1932-1933 rokiv yak instrument polityky de ukrajinizatsiyi [The Holodomor of 1932-1933 as an instrument of politics of Ukrainization]. *Hileya. Naukoviy visnik - Gileya. Scientific Bulletin*, 74, 48-51 [in Ukrainian].

5. Svynarenko, N.O., & Dobrunova, L.E. (2020) Istoriya vyvchennya medychnykh aspektiv problem okhorony zdorov'ya lyudey v 1932-1933 rr. na Ukrayini [History of the study of medical aspects of human health problems in 1932-1933. in Ukraine]. *Hileya. Naukoviy visnik - Gilea. Scientific Bulletin*, 156, 100-103 [in Ukrainian].

6. Svynarenko, N.O., & Dobrunova, L.E. (2021) Stanoviche osvityan Harkivchtchini v roki Holodomoru 1932-1933 rr.: zdobutki, trudnochtchi ta problemi (istoriografichni ta dsherejosnavchsi aspekti) [The situation of educators of Kharkiv region during the Holodomor of 1932-1933: achievements, difficulties and problems (historiographical and source studies aspects)]. *Pivdenniy arhiv (istorichni nauki): zbirnik naukovih praz- Southern Archive (historical sciences): collection of scientific works*, 36, 32-38 [in Ukrainian].

7. Svynarenko, N.O. (2018) Holodomor 1932-1933 rr. na Harkivschcini: problemi doslidshennya ta suspilnogo rosuminnya [The Holodomor of 1932-1933 in the Kharkiv region: problems of research and public understanding]. Proceedings from 18: *Vseukrayinska naukovo-praktichna konferenziya*, 18 shovtnya 2018 r. "Totalitarne suspilstvo yak sagrosa rosvitku demokratichnoyi dershavi" -Totalitarian society as a threat to the development of a democratic state: All-Ukrainian scientific-practical conference, October 18, 2018". (pp.171-176). Kharkiv : HDUHT [in Ukrainian].

8. Svynarenko N. O. (2022) Socio-economic situation of educators of Kharkiv region in 1932-1933 /Man and society in the dimensions of sozio-cultural transformation : Scientific monograph, (pp.255-275). Riga, Latvia: «Baltiya Publishing» [in Ukrainian].

9. Svynarenko, N.O. (2019) Vitchshisnyana publizistichna literatura pro Holodomor 1932-1933 rr. na Harkivtschini [Domestic journalistic literature on the Holodomor of 1932-1933 in the Kharkiv region]. *Aktualnsye nauchniye issledovaniya v sovremennom mire - Actual scientific research in the modern world*, 1(45), 53-59 [in Ukrainian].

10. Tshorni shniva: Holod 1932-1933 rr. u Walkivskomu ta Kolomazkomu raionah Harkivtshini [Black Harvests: Famine of 1932-1933 in Valkiv and Koimatsky districs of Kharkiv region] (1997) / Emphasis. T. Polishtshuk. Kharkiv. Widow M.Kozia [in Ukrainian].

11. Tovkun, L.P. (2016) Vnesok uchenykh-hihiyenistiv u rozvytok diyetychnoho kharchuvannya v Ukrayini (20-30-ti roky XX st.) [The contribution of hygienists to the development of dietary nutrition in Ukraine (20-30s of the XX)]. *Molodiy vchennyi – Young scientist*, 1 (28), 12-14. [in Ukrainian].